

Ud af jern-buret?

En redegørelse for verstehen-sociologi og aktør-netværksteori
i forhold til social orden

”not summer’s bloom lies ahead of us, but rather a polar night of icy darkness and
hardness, no matter which group may triumph externally now” – Max Weber.¹

Indledning.....	2
Problemformulering	2
Metode.....	2
Del 1: Moderniteten og Weber.....	4
Utopien om civilisationen.....	4
Weber og verstehen-sociologien.....	6
Delkonklusion: moderniteten og social orden hos Weber	12
Del 2: Opgøret med modernitetens sociale orden.....	13
Den beskedne sociologi	13
Aktør-netværks teori.....	15
Delkonklusion: ANT og opgøret med modernitetens sociale orden.....	19
Del 3: Diskussion: kan man gøre op med moderniteten?	20
Opgør eller transformation?.....	20
Kan man undgå modsætningstænkning?	21
Har vi aldrig været moderne?	21
Er vi stadigvæk moderne?.....	22
Opsummering af diskussion.....	22
Konklusion	24
Litteraturliste	25

Tegn indeholdt i opgaven: 49.541

Skrevet af halvdelen af Lassegruppen, bestående af:

Janus Novak Olesen	20051355
Mathias Vestergaard Jakobsen	20051459

¹ Ritzer, 1992, p. 132

Indledning

Man rammes af mismod, når man læser Max Webers skrivelser om udviklingen i samfundet. Det stadig mere omfattende bureaukratiske system holder individerne fast i et jern-bur, som det til sidst vil være umuligt at slippe ud af. Ifølge Weber er den eneste forskel på kapitalismen og socialismen, at i socialismen er selv de overordnede ledere også bureaukrater.² Motivationen for nærværende opgave er, at vi har følt os rørt og til en vis grad provokeret af Webers dystopiske verdenssyn.

Dette har vakt interessen for at undersøge den idehistoriske baggrund som Webers tanker udspringer af, og samtidig at undersøge om der findes alternative synspunkter. I denne forbindelse har vi kigget nærmere på Bruno Latours aktørnetværks teori.

Problemformulering

Vi vil i denne opgave beskrive henholdsvis Max Webers verstehen-sociologi og Bruno Latours aktør-netværks teori i relation til det begreb om social orden som teoriene er udtryk for. Vi vil derudover belyse hvilket forhold de to teoretikers opfattelse af social orden har til teoriernes idehistoriske kontekst.

Metode

For at besvare vores problemformulering har vi valgt en opgave, der falder i tre dele.

Første del vil beskrive modernitetens projekt ud fra civilisationstanken. Herefter vil en redegørelse for Webers verstehen-sociologi blive sat i forhold hertil. Slutte­ligt vil forholdet mellem moderniteten og Weber blive brugt til at karakterisere op­fattelsen af social orden i denne idehistoriske kontekst. Ved at inddrage modernite­ten som kontekst muliggøres en behandling af Webers forhold til social orden, selvom dette begreb ikke bearbejdes eksplicit hos Weber.

Anden del starter med en generel redegørelse for opgøret med moderniteten, som det tog sig ud i 70'ernes videnskabs­sociologiske bølge, og som aktør-netværks teorien udspringer af. Denne redegørelse tager udgangspunkt i John Laws beskrivelse af beskedne sociologier, som hævdes at gøre op med modernitetens begreb om social orden. Herefter gennemgås aktør-netværks teorien med henblik på at finde ud af, hvordan teorien forholder sig til social orden ved at relatere den til de beskedne sociologier og elementer af moderniteten.

De to første dele vil altså indeholde en bevægelse fra et overordnet niveau til et mere specifikt. Først skitseres den generelle samfundsudvikling – altså teoriens

² Ritzer, 1992, p. 131

idehistoriske kontekst. Herefter præsenteres teorien i forhold til denne kontekst. Vi mener, at betydningen af begrebet om social orden tydeliggøres i forholdet mellem disse to niveauer.

I tredje del diskuteres det, hvorvidt det overhovedet er muligt at gøre op med moderniteten, for således at blive i stand til at vurdere den aktuelle opfattelse af social orden.

Del 1: Moderniteten og Weber

I dette afsnit beskrives den idehistoriske kontekst som Max Webers samfundsteori befinder sig i ud fra Jørgen Carlsens beskrivelse af modernitetens civilisationstanke.

Utopien om civilisationen

Civilisationsideen er gennemgribende i den moderne periode og danner en referenceramme for de samtidige samfundsteoretikere og således også for Weber. Civilisationsideen har idehistoriske rødder i det antikke Grækenland og genopstår i Renæssancen. I midten af det 18. Århundrede får den en mere præcis og systematisk udformning.³ Forståelsen af civilisation bliver betragtet som et produkt af en række civiliseringsprocesser, der foregår i tre dimensioner.⁴

Den første dimension omhandler menneskets forhold til naturen. Hvis der skal være tale om civilisation, skal dette være et beherskerforhold, hvor naturens rolle ikke består i andet end at optræde som det beherskede felt. Dette forhold mellem mennesket og naturen har to mål. For det første skal der opnås et stadigt større udbytte af naturen, i form af tilvejebragte forbrugsgoder, som skal komplementere de voksende menneskelige behov. For det andet skal beherskelsen af naturen medføre en formindskelse af naturens magt over mennesket.⁵

Den anden dimension omhandler det indbyrdes forhold mellem mennesker. Et civiliseret medmenneskeligt forhold er styret af fornuften frem for religion, tradition eller myter. Den menneskelige adfærd skal derfor gensidigt kunne forstås som fornuftig og ligge under for universelle principper. I og med at menneskets handlinger er fornuftige, kan de forudsiges og gøres til genstand for langsigtede overvejelser og konsekvensberegninger. Det er op til samfundets institutioner at understøtte og opretholde den civiliserede adfærd hos mennesket, således at adfærden bygger på universelle principper, og sådan at dens fornuftmæssige kvaliteter bevares og fremmes.⁶

Den tredje og sidste dimension omhandler menneskets forhold til sig selv. Igen er det fornuften, der gør sig gældende for det civiliserede menneske. Dette menneske handler ikke ud fra spontane eller lidenskabelige drifter eller ligger under for traditionelle, fordomsfulde eller religiøse normer. Det civiliserede menneske handler udelukkende ud fra sin fornuft og gør sig fri af alle de ufornuftige impulser, som bl.a. gør sig gældende i de naturlige drifter. Dannelse – forstået som myndig-

³ Carlsen, 1984, p. 21

⁴ Carlsen, 1984, p.19

⁵ Carlsen, 1984, p. 20

⁶ Carlsen, 1984, p. 20

hed og autonomi – er et begreb, som associeres med dette moderne civiliserede menneske.⁷

Ideerne om civilisation og modernisering havde under moderniteten positive konnotationer og var generelt forbundet med en stærk tro på en bedre fremtid.

Der er altså en række begreber, som er afgørende i den modernistiske tænkning, og som vi nedenfor vil beskrive nærmere.

Et af de gennemgående træk ved moderniteten er forskelstænkningen, hvor man stiller alt op mellem to eller flere yderpunkter, fx natur overfor civilisation eller fornuftsmenneske overfor dyr. Denne opfattelse kan føres helt tilbage til den moderne tænkningens fader, Rene Descartes, der etablerer sjæl-legeme-dualismen ved at opdele mennesket i den tænkende sjæl og det udstrakte legeme.⁸

Samme Descartes har også bidraget til modernitetens fokus på rationalitet, i kraft af sin metode. Descartes' metode er formuleret i fire grundregler: (1) Godtag ikke noget medmindre det fremtræder klart og distinkt. (2) Del problemet op i så mange dele som nødvendigt. (3) Start med det, der er mest enkelt, for lidt efter lidt at komme frem til det, der er mest sammensat. (4) Foretag fuldstændige opgørelser så intet udelades.⁹ Denne metode minder bl.a. om det bureaukratiske systems formelle rationalitet, som vi skal se nærmere på med Weber i det følgende afsnit.

Fornuftsbegrebet, som indgår i civilisationstankens ide om det fornuftige menneske, kan bl.a. spores i Kants erkendelsesteori. Kant repræsenterer en tro på, at fornuften og forstanden tilsammen er garant for, at mennesket kan opnå sikker erkendelse. ”Tingen i sig selv” kan vi ganske vist stadig ikke vide noget om, men ”tingen for os” kan vi til gengæld ved hjælp af fornuften erkende¹⁰

Måden social orden opfattes på i moderniteten er altså stærkt præget af forskelstænkning der indebærer opdelinger og modsætninger og af erkendelsesmæssige begreber såsom fornuft og rationalitet. I det følgende afsnit præsenteres en af modernitetens betydningsfulde sociologer Max Weber. Via en redegørelse for hans sociologiske teori tydeliggøres den opfattelse af social orden, som er indeholdt i moderniteten, og som er antydnet ovenfor.

⁷ Carlsen, 1984, pp. 20-21

⁸ Stigen, 1993, pp. 388-389

⁹ Stigen, 1993, p. 383

¹⁰ Stigen, 1993, pp. 593-599

Weber og verstehen-sociologien

Webers teori må forstås ud fra samtiden og altså i særlig grad i forhold til den modernistiske bevægelse. I dette afsnit redegøres for nogle af de grundlæggende elementer i Webers skrivelser, men som George Ritzer bemærker, er dette lettere sagt end gjort, idet omfanget af Webers arbejde er enormt. Desuden breder det sig over en lang række områder og med skiftende fokus mellem overordnede sammenhænge (makro) og specifikke detaljer (mikro). Derudover påpeger Ritzer, at der findes nogle interne modsætninger og flertydigheder i skrivelserne, og at Weber altså ikke er særligt konsistent i sin brug af begreber.¹¹ I forhold til denne opgaves fokus er disse flertydigheder ikke af større interesse, idet det ikke har nogen betydning for det, vi ønsker at finde frem til – nemlig opfattelsen af social orden.

Redegørelsen vil tage udgangspunkt i nogle af de grundlæggende træk ved det dengang nye sociologiske felt, som Weber i høj grad var med til at etablere, herunder begreberne om *verstehen*, sociale handlinger og idealtyper. Derefter stilles skarpt på nogle af de mere specifikke begreber såsom herredømme-strukturer, bureaukratiet og opfattelsen af rationalitet. Undervejs vil disse begrebet blive perspektiveret til de generelle tendenser i moderniteten, og ud fra dette forhold vil vi indkredse, hvordan Weber forstår social orden.

Verstehen og kausalitet

Et grundlæggende begreb ved Weber er begrebet om *verstehen* – altså forståelse. Ifølge Weber har sociologen en særlig position, idet han som sociolog har mulighed for at *forstå* det felt, han undersøger. I modsætning hertil står naturvidenskabsmanden, der ikke kan forstå hvorfor atomerne i fysikken og molekylerne i kemien opfører sig på en særlig måde – han kan kun *forklare*¹²

Man kunne fristes til at sige, at naturvidenskabsmanden ifølge Weber må nøjes med at sige ”hvis A, så B”, hvor sociologen kan sige ”hvis A, så (formentlig) B, *fordi* C”. *Fordi* indikerer her, at sociologen kan *forstå* de involveredes motiver, altså C – deres intentionalitet. Når der indgår et ”formentlig”, skyldes det, at Weber siger, at der i sociologien og historien ikke er tale om nogen kausalitet i streng forstand. Dette betyder dog ikke, at man ikke kan finde sammenhænge mellem hændelser, det er bare ikke sikkert, at man kan skelne årsag og virkning. A og B sker oftest samtidig, men om det er A, der forårsager B eller omvendt, kan man måske ikke vide. Hvis man observerer A er der dog en stor sandsynlighed for at B også finder sted. Desuden anerkender Weber muligheden for multipel kausalitet, altså at en

¹¹ Ritzer, 1992, pp.110-112

¹² Ritzer, 1992, p. 115

hændelse har flere sammenhængende årsager.¹³ Selvom Weber afviser, at der er en kausal agent, der er styrende i udviklingen, påpeger Ritzer, at rationaliteten alligevel er til stede implicit i Webers kausalitetsbegreb.¹⁴

Verstehen kan oversættes direkte til forståelse, men begrebet skrives ofte på tysk, for på den måde at angive den særlige betydning, som Weber tillægger det.

Sociale handlinger

Sociologiens genstandsfelt er ifølge Weber det, der betegnes som sociale verdener, hvor individer udfører forskellige sociale handlinger. Det, som sociologen ifølge Weber kan analysere på, er sociale handlinger.¹⁵

Det, der kendetegner sociale handlinger, er, at de altid er intentionelle. Handlingen tillægges altså en betydning af den, der udfører den. Handlinger, der ikke er intentionelle – dvs. hvor individet blot handler ud fra stimuli – betegnes hos Weber blot som reaktioner, og disse er ikke interessante.¹⁶

Allerede her bliver det meget tydeligt, hvordan Webers sociologi er meget nært knyttet til moderniteten og troen på det fornuftige civiliserede menneske, som ikke blot reagerer på stimuli, men i derimod handler med intention.

Idealtyper

For at opnå verstehen fremlægger Weber en række heuristiske redskaber som forskeren kan anvende. Et af disse, er begrebet om *idealtyper*. En idealtipe er en mental konstruktion, som sociologen kan lave og herefter bruge til at sammenligne med den empiriske virkelighed. Det er ikke meningen, at man skal designe idealtypen, så den matcher virkeligheden bedst muligt – det er således både ligheder og afvigelser mellem idealtipe og empiri, der er interessante.¹⁷

Figurativt kan man sige, at en idealtipe eller en samling af idealtyper udgør en til formålet designet sociologisk målestok, ud fra hvilken det er muligt at vurdere forskellige sociologiske fænomener.

Man kunne opstille et idealtypisk stævnmøde mellem to personer. I idealtypen vil der således indgå en mand og en kvinde. Det er manden, der har inviteret og – ud fra mængden af mulige restauranter - valgt stedet, hvor stævnmødet skal foregå. Når stævnmødet slutter, er parterne kommet tættere på hinanden, og manden får et kys på kinden af kvinden. Ingen stævnmøder i den virkelige verden følger

¹³ Ritzer, 1992, pp. 117-118

¹⁴ Ritzer, 1992, p. 114

¹⁵ Ritzer, 1992, p. 125

¹⁶ Ritzer, 1992, p. 125

¹⁷ Ritzer, 1992, pp. 119-121

denne model – men idealtypen er nyttig når man vil karakterisere et givent empirisk eksempel, fx hvor to homoseksuelle fyre har stævnemøde på McDonald's.

På dette punkt kan man sige, at Weber afviger lidt fra modernitetens tænkning, idet idealtypene netop aldrig findes i virkeligheden. Desuden er de altid skabt til lejligheden, og de kan endvidere altid ændres, udvikles og modificeres. Her forudsættes altså ikke nogen sikker erkendelse. Dog er forskelstænkningen stadig fremherskende, idet idealtypene stilles op overfor virkeligheden, så der kan foretages en komparativ vurdering.

Bemærk at ideal i denne sammenhæng ikke indeholder nogen værdiladning. En idealtipe er således ikke nødvendigvis noget, man bør tilstræbe eller undgå.¹⁸ Man kan således godt have idealtyper af både krig, tortur og miljøkatastrofer.

Herredømme-strukturer

Idealtyper er som nævnt aldrig endelige/endegyldige, og kan til enhver tid modificeres eller der kan være behov for at skabe nye idealtyper. Weber skitserer selv en række idealtyper, og her er det væsentligt at se nærmere på de tre idealtyper, der knytter sig til magt og magt-relationer, idet disse er med til at påvise opfattelsen af social orden hos Weber: karismatisk, traditionelt og legitimt herredømme. Når man læser om idealtyper skal man, som nævnt, altid have sig for øje, at disse aldrig findes i virkeligheden. Enhver magtrelation er i virkeligheden altid en blanding af flere idealtyper med varierende grad af betydning.

Det, der kendetegner en *karismatisk herredømme-struktur*, er, at individer frivilligt underlægger sig en andens befaling ud fra en tro på, at vedkommende er bedre til at træffe de rette beslutninger, end de selv er. Det er vigtigt at pointere, at karisma ikke er noget, et individ kan besidde i kraft af sig selv – når en person betegnes som karismatisk, er det udtryk for en social proces, hvor andre individer tillægger vedkommende denne egenskab.

Det, der kendetegner *traditionelt herredømme*, er, som navnet antyder, traditionen og vanerne, som her har en særlig gyldighed i beslutningsprocesser.

Det *legitime herredømme* er klart den form, der interesserer Weber mest, da det er denne form, der er grundlaget for bureaukratiet, som vi skal se nærmere på senere. Det legitime herredømme er desuden stærkt knyttet til modernitetens tro på rationalitet, hvor de to andre herredømmeformer, som er skildret herover, begge er irrationelle, enten pga. af følelser og intuition eller vaner. Grundlaget for det legitime

¹⁸ Ritzer, 1992, p. 120

herredømme er derimod love og regler, der er vedtaget og som accepteres af de individer, som underkaster sig.¹⁹

Strukturer i samfundet kan ikke reduceres til individernes sociale handlinger – de handlinger, som individerne, der indgår i strukturen udfører, er determineret af strukturen og ikke af deres individuelle motiver.²⁰ Denne overordnede betragtning omkring herredømme-strukturer, ser vi som et tydeligt eksempel på, hvordan social orden opfattes hos Weber, idet der forudsættes en underliggende determinerende struktur, som sikrer rationaliteten i samfundet. Som vi så det i afsnittet om civilisationsideen, er det netop op til samfundets institutioner at opretholde menneskets rationelle adfærd. Hvis det havde været de individuelle motiver, der var determinerende, ville kaos herske.

Bureaukrati

Et bureaukrati er en idealtypisk organisationsform, som er kendetegnet ved at være baseret på formaliserede regler og retningslinjer og udgør således det, Weber også betegner som et legitimt herredømme. Ethvert individ, der indgår i organisationen, har en særlig plads i relation til andre individer i organisationen.

I dag tillægges begrebet om bureaukrati ofte negative konnotationer – usmidigt og ineffektivt. Det er dog væsentligt at bemærke at bureaukratiet som idealtipe ikke er ineffektivt. Dette udelukker ikke, at man kan finde empiriske eksempler på ineffektive bureaukratiske systemer, men bureaukratiet i sin rene form er langt hen ad vejen en særdeles effektiv organisationsform, når der skal håndteres meget store datamængder. Bureaukratiet må også betragtes som en idealtipe, der aldrig findes i sin rene form.

Weber er ikke ukritisk overfor bureaukratiet som styreform, men han ser intet alternativ.²¹

Klasse, status og parti

Hvor Karl Marx inddeler samfundet i klasser, fx arbejdere og borgere, så har Webers samfundsinddeling tre til dels uafhængige akser. Hos Weber kan individer således karakteriseres ved forskellige tilhørsforhold til hhv. klasse, status og parti.

¹⁹ Ritzer, 1992, pp. 129-132

²⁰ Ritzer, 1992, p. 125

²¹ Ritzer, 1992, p. 131

At tilhøre en bestemt *klasse* i Webers forstand vil sige at individer er i samme klasse-mæssige situation. En *klasse-mæssig situation* er kendetegnet ved, at en specifik kausal komponent i livet deles af en række individer, og at denne komponent udelukkende knytter sig til økonomiske interesser i forhold til besiddelse af ejendele og muligheder for indtægt.²² Således kan man altså godt tale om ”den ufaglærte lønarbejder” som en klasse, idet mange individer her deler mulighederne for økonomisk indtægt og forbrug. Det er vigtigt at bemærke, at en klasse ikke er et socialt fællesskab, men udelukkende knytter sig til økonomisk produktion.²³ Værdier og holdninger deles således ikke nødvendigvis mellem individerne i klassen.

Hvor klasse knytter sig til individets økonomiske situation i forhold til indkomstmuligheder og besiddelse af varer, så er *status* et spørgsmål om, hvordan individets livsstil opfattes socialt. Her refererer livsstil både til materielt forbrug og prioritering, men også til mere uhåndgribelige begreber som ære og dannelse. Lidt mere firkantet kan man sige, at status hovedsageligt knytter sig til forbrug, mens klasse knytter sig til økonomisk produktion.²⁴

Hvis man ønsker at hæve sig i klassehierarkiet, må man være både arbejdsom og heldig. Måske får man en god idé, starter eget firma og er pludselig gået fra lønslave i det offentlige til at være selvstændig entreprenør. Ens årsløn er nu blevet mangedoblet, men man lever stadig det samme liv og ses med de samme venner. Ens status er således ikke ændret. Man er måske stadig en ”bonderøv”, der hellere vil se fodbold og drikke fadøl på stadion end at sidde bænket til en tre timers opera og nippe Chardonnay.

Omvendt kan en alm. bankfunktionær med gennemsnitsløn godt forsøge at hæve sig i status-hierarkiet uden først at skifte klasse. Han kan vælge en livsstil og et forbrug af varer, der giver mest status. I stedet for at få børn og hus, beholder han sin forholdsvis billige lejlighed og bruger i stedet pengene på dyrt tøj, en fed bil og fine restaurantbesøg, for på den måde at opnå højere status. I stedet for at interessere sig for sportsresultaterne må han sætte sig ind i kunsthistoriske epoker og gå på kunstmuseer, så han altid kan være med i en kulturel diskussion.

Der er altså ikke nogen direkte kausal sammenhæng mellem status og klasse, men der er naturligvis grænser for, hvor høj status man kan opnå i en given klasse.²⁵

²² Ritzer, 1992, p. 127

²³ Ritzer, 1992, pp. 127-128

²⁴ Ritzer, 1992, pp. 127-128

²⁵ Ritzer, 1992, p. 128

Hvor klasse knytter sig til økonomiske forhold, og status knytter sig til sociale forhold, så knytter *parti* sig til politiske forhold. Det, der karakteriserer et parti, er, at det er en gruppe af individer, der forsøger at opnå politisk magt og dominans.²⁶

I forlængelse af eksemplet fra før kunne man forestille sig, at entreprenøren – til trods for at han på bedste jyske jantelovsagtige vis ikke lod sig rive med af sin forbedrede økonomiske situation – alligevel vælger, sammen med andre selvstændige, at engagere sig for at opnå politisk indflydelse i samfundet; fx for at sænke skatterne for iværksættervirksomheder.

Webers opfattelse af samfundet som værende inddelt efter klasse, status og parti, peger også på moderniteten hos Weber. Disse idealtyper forudsætter ligesom herredømme-strukturerne og bureaukratiet, en underliggende determinerende rationel struktur på linie med den rationalitet, der kendetegner moderniteten.

Rationalitet

En underliggende antagelse i Webers sociologi er, at der findes en rationalitet.²⁷ Der findes ikke nogen entydig definition af, hvad Weber forstår ved rationalitet, men Ritzer opstiller fire idealtyper: praktisk, teoretisk, substantiv og formel rationalitet.

Kendetegnet for *praktisk rationalitet* er, at virkeligheden accepteres for pålydende. Således handler det om individets egen praktiske måde at forholde sig til problemer på for at løse dem på den mest praktiske måde. En anden form for rationalitet er *den teoretiske rationalitet*, hvor det handler om kognitive forsøg på at forstå verden gennem abstrakte modeller og koncepter. Teoretisk rationalitet medfører ikke nogen handling. *Substantiv rationalitet* knytter sig til værdier og værdisæt.²⁸ Et eksempel på denne rationalitet er religiøse bevægelser.

Den fjerde type er den *formelle rationalitet*, og det er den, Weber har interesseret sig mest for. Her styres rationaliteten ikke af hverken individuelle ønsker, teoretiske tankemodeller eller værdier, men derimod af formelle regler og vedtagne love. Rationaliteten ligger altså udenfor det enkelte individ. Det er denne formelle rationalitet, der også er styrende i bureaukratiet. Weber identificerer seks karakteristika for den formelle rationalitet. Den er beregnelig og tællelig. Der er en høj grad af effektivitet, selv ved meget store datamængder. Der er en stor grad af forudsigelighed, da de regler som styrer rationaliteten er svære at ændre. Man forsøger at erstatte mennesker med teknologi, idet teknologi anses for at være mere pålidelig. Desuden

²⁶ Ritzer, 1992, p. 128

²⁷ Ritzer, 1992, p. 136

²⁸ Ritzer, 1992, p. 137

udøves der en streng kontrol over usikkerheder og fejlkilder, og betydningen af disse søges hele tiden minimeret. Alle disse fem karakteristika beskrives som positive, men leder tilsammen til det sjette karakteristikum – at der opstår nogle irrationelle konsekvenser for individer i systemet. Da reglerne er almene, og gyldige for alle individer, vil enhver personlig afvigelse hos individet medføre at anvendelsen af reglerne giver nogle irrationelle konsekvenser. Dette ses i dag tydeligt i nyhedsformidlingens retorik. Her tages der ofte udgangspunkt i den enkelte sag, fx hvor et individ er blevet dårligt behandlet af systemet, og ofte efterspørges der en højere grad af såkaldt menneskelig dømmekraft, idet der sympatiseres med den enkelte. I virkeligheden er det, der efterspørges, en form for forskelsbehandling, hvor nogle individer behandles bedre end andre. I et bureaukrati sker der ikke nogen forskelsbehandling mellem individer, idet alle behandles efter de samme regler.

Weber bemærker, at netop denne type af rationalitet kun er opstået i den vestlige verden som følge af industrialiseringen. De tre andre typer af rationalitet gør sig gældende på tværs af historiske epoker og civilisationer.²⁹

Webers tro på rationaliteten som et afgørende træk ved mennesket og civilisationen, er nok det absolut tydeligste eksempel på hvordan Weber er en del af moderniteten.

Delkonklusion: moderniteten og social orden hos Weber

Der ses altså en række træk i Webers arbejde, der er stærkt knyttede til moderniteten. Særligt tankerne omkring rationalitet, herredømme-struktur og bureaukrati er tydelige eksempler på modernistisk tænkning. Weber er ikke ukritisk overfor de tendenser, han ser mod større grad af formel rationalisering og bureaukratisering, der vil virke som et jernbur. Han ser dog heller ikke nogen vej udenom.

Det er i dette forhold mellem Weber og den modernistiske strømning, som han så åbenlyst er en del af, at vi ser hvordan den sociale orden opfattes. Det ses tydeligt, når Weber opfatter herredømme-strukturen som determinerende for individernes handlinger. Man kan altså sige, at en underliggende struktur forventes. Det samme gælder i forhold til klasse, status og parti – her forudsættes igen en allerede eksisterende struktur. Endvidere kan man sige, at når Weber ikke ser nogen vej udenom bureaukratiet, så skyldes det, at han har en grundlæggende tro på, at der findes en rationalitet, og at det er muligt at realisere denne.

Social orden hos Weber er altså knyttet til forestillinger om struktur og rationalitet, og disse begreber er således væsentlige forudsætninger for den sociologiske analyse.

²⁹ Ritzer, 1992, p. 138

Del 2: Opgøret med modernitetens sociale orden

Thomas Kuhns kontroversielle bog *The structure of scientific revolutions* fra 1962 sår tvivl om, hvorvidt den videnskabelige erkendelse er rationel. Med sin teori om videnskabelige paradigmer antydes det bl.a., at videnskabelig erkendelse og vækst er afhængig af sociale processer.³⁰ Hermed banes vejen for sociale studier af den videnskabelige proces. Studier, der bl.a. hævder, at videnskabelig viden i afgørende grad er socialt konstrueret.³¹ Bruno Latour indgår i denne bølge af videnskabssociologiske studier, og er i den forbindelse med til at udvikle aktør-netværks teorien, som vi skal se nærmere på i næste afsnit. Latours videnskabssociologiske undersøgelser viser på mange måder det samme, som Kuhn påpeger – at der helt inde i kernen af den videnskabelige produktion af kendsgerninger er tale om sociale forhandlingsprocesser.³² Aktør-netværks teori er altså et opgør med de videnskabelige kendsgerningers rationalitet. Som vi har set tidligere er rationalitetsbegrebet en af hovedkomponenterne i moderniteten, så man kan sige at aktør-netværks teori ligeledes gør op med det moderne projekt som sådan. Dette opgør vil vi redegøre for i de følgende afsnit, med særlig fokus på hvorledes social orden opfattes. Først vil vi redegøre for rammen omkring dette opgør ud fra John Law og hans beskrivelse af den beskedne sociologi.

Den beskedne sociologi

I John Laws bog fra 1994 *Organizing Modernity* redegøres for opgøret med det moderne projekt og dets syn på social orden. Samtidig opstilles kriterier for en såkaldt ”beskeden sociologi” – en sociologi som forsøger at gøre sig fri af modernitetens idé om social orden, bl.a. ved ikke at have forudindtagede antagelser om det sociologiske felt.

Redefinering af social orden

Law afviser og redefinerer modernitetens forståelse af social orden på tre punkter.³³ For det første mener han ikke man kan tale om *orden* i absolut forstand, men kun om *ordning*. Dette indikerer en tro på, at man aldrig kan opnå en komplet orden, men kun forsøge at opretholde en ordning. Denne ordning skal ses som en konstant plural proces, som aldrig kan færdiggøres. Hermed afviser Law for det andet modernitetens idé om *en* bestemt social orden. For det tredje gøres op med forstå-

³⁰ Jensen, 2003, p. 6

³¹ Olesen & Laursen, 1996, p. 5

³² Jensen, 2003, p. 5

³³ Law, 1994, pp. 1-2

elsen af at social orden udelukkende indebærer menneskelige interaktioner. Law hævder, at det sociale er *materielt heterogent* og uddyber dette ved at sige at ”talk, bodies, texts, machines, architectures, all of these and many more are implicated in and perform the ’social.’”³⁴ Man kan sige at Law, rent sprogligt, transformerer begrebet ”den sociale orden” til ”de sociale ordningsprocesser”, altså en forskydning på to akser: begrebet om orden forskydes til ordning som proces, og det sociale udvides til at indeholde meget mere end mennesker. Hermed afvises det, at social orden er komplet, på forhånd determineret, homogen og ren. Denne idé om social orden kalder Law en moderne drøm.³⁵ Law påpeger, at menneskets søgen efter ren orden er blevet systematiseret og præciseret i nyere tid. Han ser absolut ikke dette som en god ting idet han siger ”[...]what is better for some is almost certainly worse for others; that what is better, simpler, purer, for a few rests precariously and uncertainly upon the work and, very often, the pain and misery of others.”³⁶ Modernitetens begreb om social orden afspejler altså på mange måder den tro på renhed, som hersker i moderniteten, og som Law er så kritisk overfor.

Den beskedne sociologis resurser

Law giver den modernistiske sociologi en del af skylden for at opretholde ideen om den rene sociale orden. Han siger om denne sociologi at ”They claim to tell what ’the social order’ or some close analogue thereof really is. And they explain away their limits by telling of deviance, or inadequate socialization, or false consciousness. This is the sociological equivalent of the hideous purity of Year Zero: a hegemonic order, and distractions from that order. It is a sociological form of classical modernity.”³⁷ Derfor beskriver Law de sociologiske resurser, som gør sig gældende for en beskedne sociologi, der gør op med modernitetens sociologi. For det første fastslår han, at en beskedne sociologi ikke accepterer modernitetens sociale orden, idet den ikke hævder at være komplet og idet den accepterer, at en sådan komplementhed ikke kan opnås. Desuden er de påstande, som teorierne kommer med, forholdsvist afgrænsede i deres omfang, og man starter ikke ud med at formode noget om det felt, man vil undersøge.³⁸ Hermed afvises Webers idealtyper således, idet disse udvikles inden den sociologiske undersøgelse af feltet.

Law hævder, at beskedne sociologier er symmetriske i deres måde at bedrive sociologiske studier på. Han forklarer, at ”To insist on symmetry is to assert that *everything* deserves explanation and, more particularly, that everything you seek to ex-

³⁴ Law, 1994, p. 2

³⁵ Law, 1994, p. 4

³⁶ Law, 1994, p. 7

³⁷ Law, 1994, p. 9

³⁸ Law, 1994, p. 9

plain or describe should be approached in the same way".³⁹ Symmetriprincippet har således to implikationer. For det første er alle fænomener i det studerede felt interessante, og for det andet bør alting studeres på lige vilkår. Dette princip er en konsekvens af, at social orden opfattes som sociale ordningsprocesser. Den sociale orden er således ikke bestemt på forhånd, men er en konsekvens af de konstante ordningsprocesser, som foregår i det sociale.⁴⁰ Derfor er bestemmelser af, hvad der er natur og menneske eller mikro og makro blot et resultat af disse ordningsprocesser. Den beskedne sociologi gør således både op med forskelstænkningen og på forhånd fastlagte strukturer – såsom Webers idealtyper – som den modernistiske sociologi er så fyldt med.

Det mest afgørende er, at den beskedne sociologi stiller et andet grundlæggende spørgsmål, end man gør i moderniteten. Law udtrykker det således: "So it is that the question is reshaped. The problem of the social order is replaced by a concern with the plural processes of sociotechnical ordering."⁴¹ Hermed er social orden ikke længere givet på forhånd og bliver derfor i højere grad selve genstanden for den sociologiske analyse.⁴²

Aktør-netværks teori

I dette afsnit redegøres for grundelementerne i aktør-netværks teorien (herefter ANT). Undervejs vil teorien blive perspektiveret til den beskedne sociologi og moderniteten. I afsnittets konklusion vurderes ANT i forhold til opgøret med moderniteten og modernitetens opfattelse af social orden.

ANT udspringer som nævnt af 70'ernes videnskabssociologiske studier af den naturvidenskabelige forskning. Bogen *Laboratory Life* fra 1979 af Steven Woolgar og Bruno Latour, der undersøger et neuroendokrinologisk laboratorium i Californien, anses for at være forløberen for ANT. Latour formulerer efterfølgende teorien sammen med Michel Callon og John Law i 1981.⁴³

Ifølge Jensen forklarer John Law forskellen på ANT og andre feltstudier ud fra en analogi til forskellen på et politisk kort og et trafik kort. Et politisk kort beskriver verden ud fra flader, som udgøres af forskellige lande med hver deres farve, der indikerer, at de er forskellige fra hinanden. Et trafik kort derimod viser ikke disse

³⁹ Law, 1994, p. 9

⁴⁰ Law, 1994, p. 12

⁴¹ Law, 1994, p. 2

⁴² Jensen, 2003, pp. 5-6 (fodnote)

⁴³ Jensen, 2003, pp. 4-6

nationale felter, men derimod blot de forbindelser i form af veje, færgeruter og toglinjer, som er til stede.⁴⁴ ANT's ontologi minder om et trafik kort, idet teorien interesserer sig for punkter og forbindelser frem for felter. Latour uddyber dette ved at hævde, at ANT ændrer topologien og fortsætter: ”I stedet for at tænke i overflader – to dimensioner – eller sfærer – tre dimensioner – fordres man at tænke i punkter, der har *så mange dimensioner, som de har forbindelser*.”⁴⁵ ANT's netværkstopologi er således meget simpel, idet den blot udgøres af punkter og forbindelser. Punkterne kaldes aktører eller aktanter og forbindelserne translationer.

Netværk, aktører og translationer er således de essentielle begreber i ANT, og de vil blive gennemgået i de følgende afsnit.

Netværk

Den særlige brug af netværksbegrebet er i høj grad med til at definere ANT. Latour påpeger i et essay i tidsskriftet *Philosophia*, at teorien ofte er blevet misforstået og dermed misbrugt.⁴⁶ Disse misforståelser skyldes blandt andet en forkert opfattelse af ordet netværk, der i ANT betyder noget helt andet end den gængse opfattelse. Der er ikke tale om et *teknisk* netværk, såsom et telefonnet, vejnet eller Internettet. Et aktør-netværk er heller ikke blot et *sociale* netværk, som udgøres af menneskelige aktørers interaktion og relationer til hinanden.⁴⁷ Hermed er det ikke sagt, at disse typer netværk ikke forekommer i et aktør-netværk – netværksmetaforen i ANT er dog så heterogen og åben, at den ikke kan reduceres til kun at indeholde disse typer af relationer.⁴⁸ Latour siger selv, at ”Et teknisk netværk i en ingeniørs betydning er kun en af de mulige *finale* og *stabiliserede* tilstande for et aktør-netværk”.⁴⁹ Det samme gælder for sociale netværk idet Latour siger, at ”Sociale netværk vil selvfølgelig være inkluderende i beskrivelsen, men de vil hverken have særstilling eller forrang[...]”.⁵⁰

Den heterogenitet, der er i ANT's netværksbegreb, minder om den beskedne sociologiske udvidelse af begrebet om det sociale. Her så vi, hvordan begrebet om det sociale blev materielt heterogent og således kom til at omfatte meget mere end mennesker.

⁴⁴ Jensen, 2003, p. 13

⁴⁵ Latour, 1996, p. 49

⁴⁶ Latour, 1996, p. 47

⁴⁷ Latour, 1996, pp. 47-48

⁴⁸ Jensen, 2003, p. 7

⁴⁹ Latour, 1996, p. 48

⁵⁰ Latour, 1996, p. 48

Inspirationen til ANT's forståelse af netværk kommer fra Ferdinand de Saussures semiotik. Saussure definerer ords betydning som værende en konsekvens af deres samlede forskelsrelationer til andre ord i sproget. Således får ordet "orne" sin betydning i kraft af det modsætningsfyldte forhold til ordet "so". Begge ords betydning tydeliggøres endvidere i kraft af deres fælles forskel til ordet "grisling" og alle tre ord har desuden en fælles forskelsrelation til ordet "menneske". ANT udvider denne netværksforståelse til at omfatte både sproglige såvel som ikke-sproglige entiteter.⁵¹

Et aktør-netværk kan indeholde en hvilken som helst entitet, menneskelig som ikke menneskelig og abstrakt som konkret. Og ligesom med Saussures semiotik defineres disse aktører udelukkende i kraft af deres forskelsrelationer til andre aktører. Ingen entitet i et aktør-netværk er således noget i kraft af sig selv, men udelukkende på grund af dens relationer til andre entiteter i netværket.⁵²

Hermed demonstrerer ANT, at teorien følger symmetriprincippet, idet aktørerne i netværket opfattes lige og ens. Denne opfattelse af netværk levner ikke megen plads til modernistisk forskelstænkning.

I det følgende skal vi se på ANT's særlige brug af aktørbegrebet.

Aktører

En aktør er i ANT en semiotisk definition og skal derfor, ligesom med netværksbegrebet, forstås anderledes – kontraintuitivt – i forhold til den gængse opfattelse af dette begreb. Af denne grund bruges ofte ordet aktant i stedet for aktør, bl.a. for at understrege, at der ikke behøver at være tale om en menneskelig eller konkret entitet.⁵³ Latour hævder at "En aktant kan bogstaveligt talt være hvad som helst, hvis denne indrømmes at være kilden til en handling".⁵⁴

ANT's aktør er derudover kontraintuitiv i forhold til den gængse sociologiske opfattelse af begrebet. Dette er den i kraft af, at den ikke aktivt definerer andre – dvs. den handler ikke nødvendigvis af sig selv. I stedet tilskrives den handling af alle de andre aktanter i netværket. Hvis alle aktanter i netværket ordnes og tilskrives handling på baggrund relationerne til andre aktanter i netværket, betyder dette også, at der ikke er nogen bestemt kerne hvorfra handlingerne kommer.⁵⁵ En aktør får altså sin betydning i kraft af sine forbindelser i netværket.⁵⁶ I en forelæsningsituation tilskrives underviseren ofte stor betydning, idet hendes relation til de stude-

⁵¹ Jensen, 2003, p. 6

⁵² Jensen, 2003, p. 6

⁵³ Latour, 1996, p. 53

⁵⁴ Latour, 1996, p. 53

⁵⁵ Jensen, 2003, p. 7

⁵⁶ Latour, 1996, p. 52

rende er, at disse er afventende og opmærksomme på hendes handlinger. Men samtidig vil underviseren ofte ligeledes få betydning fra ikke-menneskelige aktanter i undervisningssituationen. Studieordningen, fraværslisten, karakterskalaen, overheadprojektoren og nøglen til undervisningslokalet er eksempler på sådanne.

Et sidste kontraintuitivt element ved ANT's aktørbegreb, som ligeledes er det sværeste at forstå, er, at der i princippet ikke er nogen forskel på en aktør og et netværk. Aktører *er* netværk i den forstand at de *udgør* et netværk der fra et bestemt perspektiv har opnået stabilitet og forudsigelighed og således får karakter af en *black box*.⁵⁷ I eksemplet med en forelæsningssituation fremstår forelæseren som en enkelt aktør, der handler ud fra sig selv. I virkeligheden er forelæserens handlinger dog, som vi har set, en konsekvens af et heterogent netværk af aktanter. Det virker derfor kun som om, at handlingen kommer fra forelæseren idet denne aktørs netværk er ordnet således, at forelæseren bliver tillagt handlinger. På samme måde udgør studieordningen et netværk, som bl.a. indeholder de mennesker, der har været med til at formulere og vedtage den, mødelokalerne, i hvilke forhandlingerne foregik, og den hjemmeside, hvor studieordningen er tilgængelig for offentligheden.

Ligesom netværksbegrebet ikke levner plads til forskelstænkning kan man også sige, at opfattelsen af aktør-begrebet udgør et tydeligt opgør med modernitetens tænkning. Da aktørers handlinger afhænger af relationerne til de øvrige aktanter i netværket udspilles fornuftens rolle i forhold til den social orden, idet der ikke længere er nogen forestilling om et fornuftigt, intentionelt handlende individ. Kausaliteten i den sociale orden udspiller også sin rolle her, da vi ikke længere kan skelne om det er forelæseren der styrer undervisningen eller undervisningen der styrer forelæseren. Det er med dette aktør-begreb, at vi ser, hvordan social orden udvides til at blive socio-teknisk, som nævnt i afsnittet om beskeden sociologi herover.

Translation

I aktørnetværk udgøres forbindelserne mellem aktører af translationer – altså oversættelser. Gennem netværkene kan der opstå kæder af translationer. Når man aflæser sit ur, er det således blot sidste led i en lang kæde af translationer, der både omfatter begrebet om tid, standardisering af tidsmåling, de mennesker og de maskiner der har været brugt til fremstilling af uret, de materialer som uret består af, og en masse mere.

En aktør kan altså gennem disse kæder af translationer komme til at handle på vegne af en række andre aktører i netværket, og det er netop dette ANT's analysestrategi at følge disse kæder af translationer. Spørgsmålene, der stilles er blandt andet: Hvordan opnår en aktør en given position i netværket? Hvordan påvirker ak-

⁵⁷ Jensen, 2003, p. 7

tører hinanden? Hvordan organiseres aktørerne i forhold til hinanden gennem translationer? Da aktører kun kan påvirke hinanden gennem translationer, kan man som nævnt ikke tale om nogen kerne, hvorfra handlinger strømmer som ordrer ud til andre aktører.⁵⁸ I stedet vil enhver påvirkning fra en aktør til en anden blive oversat i forhold til aktørens egne interesser – en translation. Fra aktøren kan den oversatte handling således fordele sig videre ud i netværket gennem nye translationer, da aktøren jo selv er et netværk. Det afgørende er, at det ikke længere er den samme handling, der fordeles videre.

Det kan måske virke underligt at tale om, at en materiel ting kan have interesser, og det er da heller ikke fordi Latour påstår, at en dørlukker selv har fundet på at den gerne vil holde døren lukket. Dørlukkeren er en konstruktion, der er opstået som resultatet af et netværk af mennesker, der ikke altid lukker døren efter sig, radiatorer der ikke kan holde huset opvarmet om vinteren, når døren ikke lukkes, og andre mennesker der irriteres over dette. Dørlukkeren får her indskrevet en række interesser i denne designproces, som afgør dens translationer i netværket. Et menneske kan således åbne døren med det formål, at døren nu skal være permanent åben, men da denne handling sker gennem translation til døren, bliver den således blot oversat til at døren nu bliver åbnet, og det er dørlukkerens interesse at lukke denne igen. Det skulle gerne være åbenlyst, at selvom aktører handler efter egne interesser, er disse handlinger ikke nødvendigvis rationelle. Der var måske en pointe med, at døren skulle holdes åben.

Det er med translationsbegrebet i ANT at orden forskydes til ordning. Ligesom vi så med den beskedne sociologi, gøres der altså op med forudbestemt social orden.

Delkonklusion: ANT og opgøret med modernitetens sociale orden

Vi har nu set, hvorledes ANT udvider og forskyder modernitetens begreb om social orden langs to akser på samme måde som den beskedne sociologi gør. På den ene akse udvides det sociale til at omfatte en hvilken som helst entitet, som tilskrives handling, da ANT's aktør-netværk er materielt heterogene. På den anden akse forskydes orden til ordning pga. translationsprocesserne.

Der er altså med ANT ikke længere tale om én forudbestemt social orden. Aktør-netværkene er således i en stadigt igangværende ordningsproces, uden noget endegyldigt mål, i hvilken det kun er muligt at opnå en relativ stabilitet.

⁵⁸ Jensen, 2003, p. 7

Del 3: Diskussion: kan man gøre op med moderniteten?

Indtil videre har vi – via en perspektivering til den beskedne sociologi – set på, hvorledes ANT implicit indebærer et opgør med modernitetens sociologi og opfattelse af social orden. Latour beskriver mere eksplicit dette opgør i sin bog *We have never been modern* fra 1993. I dette afsnit vil vi se på nogle problematikker, som knytter sig til dette opgør for at vurdere ANT som alternativ til modernitetens sociologi. Formålet er ikke at dømme ANT, men blot at påpege hvilke problemer man støder på når man ønsker at gøre op med modernitetstænkningen.

Diskussionen tager udgangspunkt i Niels Ole Finnemanns artikel ”Moderniteten – alt forladt eller blot fornyet?” fra tidsskriftet *Philosophia*, der netop forholder sig kritisk til Latours bog.

Opgør eller transformation?

Finnemann starter sin artikel med at forklare, at opgøret med moderniteten gør sig gældende i flere grader. Han placerer Latours opgør som et af de mere radikale, idet det udgør et decideret brud med det moderne. Andre, såsom Anthony Giddens, plæderer blot for en reformulering af det moderne projekt inden for rammerne af dette.⁵⁹ Om de forskellige opgør og modifikationer af moderniteten skriver Finnemann: ”Hvorvidt disse [...] kan betragtes som transformationer *indenfor* det moderne [...] eller de fører til noget, der med rimelighed kan betragtes som modernitetens definitive overskridelse med overgang til et amoderne eller ikke moderne grundlag – sådan som Bruno Latour forestiller sig – er i en vis forstand af underordnet betydning. Det er spørgsmålet om *hvad* der overskrides og *hvordan* det søges gjort derimod ikke.”⁶⁰

Det vigtige i opgøret med det moderne, er altså, ifølge Finnemann, at indkredse hvad det overhovedet er, man ønsker at gøre op med. I denne opgave har vi forsøgt at indkredse en række træk, der gør sig gældende i modernitetens tænkning – bl.a. i Webers sociologi. Vi har desuden set på, hvordan ANT og den beskedne sociologi gør op med disse træk. Vi har fremhævet rationaliteten, fornuften og forskelstænkningen som kendetegnende for det moderne projekt og dets opfattelse af social orden.

Finnemann tror, på baggrund af de hidtidige forsøg – herunder ANT, ikke på det absolutte opgør med moderniteten. Han tror snarere, ligesom Giddens, på en

⁵⁹ Finnemann, 1996, p. 221

⁶⁰ Finnemann, 1996, p. 221 – kursivering tilføjet

transformation af moderniteten inden for dens eget regi.⁶¹ Det absolutte opgør kræver, at man undsiger sig fra overhovedet at ligge under for nogle af de konstituerende træk ved moderniteten.

Kan man undgå modsætningstænkning?

Et af de væsentlige konstituerende træk ved moderniteten er, som vi har set tidligere, modsætningstænkningen. Finnemann påpeger et paradoks i Latours opgør med moderniteten, idet han hævder, at Latour ikke er i stand til selv at undsige sig modsætningstænkning, om end ANT siges at gøre op med dette til fordel for tænkning i aggregeringer. Finnemann forklarer således at "[...]lige meget hvor mange gange Latour plæderer for at udskifte tænkningen i modsætninger til fordel for tænkning i aggregeringer, gør han det altid i eksplicit, og stærkt værdiladet, opposition til dem, der tænker i oppositioner."⁶² Paradokset består altså i, at Latour, i hans opgør med modsætningstænkningen, selv skaber modsætninger i kraft af, at han laver et skel mellem teorier, der tænker i aggregeringer, såsom ANT, og teorier, der tænker i oppositioner. Problemet lader til at være af sproglig karakter: moderniteten gennemsyrrer vores sprog, og det er svært at bruge sproget uden implicit at acceptere en række modernitetsprægede træk. Det er fristende at overveje mulighederne for at kassere sproget, men man ender dog hurtigt i en patetisk grøft, når man forsøger at danse sine synspunkter.

Har vi aldrig været moderne?

Ifølge Finnemann er Latours holdning til det moderne – hvilket titlen på hans bog også antyder – at det er noget, vi aldrig har været. I denne forbindelse peger Finnemann også på det problematiske i, at hvis vi aldrig har været det, hvorfor skal vi så gøre op med det?⁶³ Han lader dog Latour tage til genmæle og forklare dette paradoks: Latours holdning til moderniteten er, ifølge Finnemann, at det er en konstitution, der udgøres af en rationalistisk illusion.⁶⁴ Derfor findes moderniteten kun i den forstand, at den konstitueres af den moderne selvforståelse, som fx ligger i civilisationstanken, der blev behandlet tidligere. Det er denne konstitution som, ifølge Latour, bør erstattes af en anden, i form af aktør-netværk. Den rationalistiske illusion består i, at moderniteten taler om en ren natur og et rent samfund som to ting, der er adskilte og umedierede. Frembringelsen af videnskabelige sandheder om naturen, forudsætter dog en allerede medieret sammenhæng. På den ene side

⁶¹ Finnemann, 1996, p. 222

⁶² Finnemann, 1996, p. 222

⁶³ Finnemann, 1996, pp. 222-223

⁶⁴ Finnemann, 1996, p. 223

må naturvidenskabsmanden hævde, at naturen er stum, og samtidig siger han ”at det er naturen selv – og ikke forskeren – der taler gennem forskerens laboratoriemæssige arrangementer.” Derfor kan modernitetens program aldrig indfries.⁶⁵ Sandheden er, ifølge Finnemanns udlægning af Latour, at ”Bag – eller under – den moderne illusion eksisterer der således en fortiet og uomtalt virkelighed, hvori det, der er natur, og det, der er samfund, altid er indbyrdes medieret og indgår i et integreret netværk et kollektiv af natur-kultur.”⁶⁶ De træk, som gør sig gældende for ANT, har således eksisteret både før under og efter moderniteten. Modernitetens projekt indebærer bare, at det bliver nødvendigt at fortie og bortforklare disse universelle principper. I den forstand er både Finnemann og Latour enige om, at det giver mening at sige, at vi aldrig har været moderne.⁶⁷

Er vi stadigvæk moderne?

Det er næsten banalt at konkludere, at modernitetens tankesæt i vid udstrækning stadig gør sig gældende i samfundet. Post Danmark anvender strekkoder, scanninger og fastlagte procedurer i et forsøg på at holde styr på pakker og breve, men det hænder fortsat at pakker på mystisk vis bliver væk. Alligevel hersker der stadig en selvsikker tro på at vi – med den nyeste teknologi såsom RFID-chips osv. – snart er i stand til at reducere antallet af mistede pakker til ingen, og dermed opnå den perfekte orden i systemet.

Selvom det altså måske er muligt at gøre op med moderniteten på et epistemologisk plan, så kan man konkret se eksempler på, at det moderne projekt fortsat er til stede i samfundet. Dette ses særligt tydeligt i forbindelse med indførelsen af ny teknologi, hvor troen på den perfekte løsning altid er til stede.

Opsummering af diskussion

I denne diskussion har vi erfaret, at moderniteten ikke frivilligt lader sig afskaffe, og at forsøg herpå, kan vise sig aldeles problematiske. Vi har set, hvorledes den moderne konstitution, om end den hævdes at være en illusion, har godt fat i den vestlige selvopfattelse – hvilket man fx kan observere under et helt almindeligt besøg på posthuset. Finnemann mener derfor, at ethvert forsøg på at gøre op med moderniteten blot transformerer den uden at gå ud over dens rammer. Måske kan vi alligevel ikke slippe ud af Webers jernbur? At opgøret måske ikke lykkes ser vi ikke som noget afgørende problem i forbindelse med problemstillingen i denne

⁶⁵ Finnemann, 1996, p. 224

⁶⁶ Finnemann, 1996, p. 224

⁶⁷ Finnemann, 1996, p. 224

opgave – her er det afgørende, at begrebet om social orden forskydes til social ordning, som vi også konkluderede i forrige afsnit.

Konklusion

Verstehen-sociologien hos Weber og aktør-netværks teorien hos Latour udgør to grundlæggende forskellige opfattelser af begrebet om social orden, og om, hvordan dette indgår i sociologien.

Hos Weber ses den sociale orden som noget, der til en vis grad er givet på forhånd, og som således udgør en præmis for den sociologiske analyse. Når sociologen går til sit felt forudsættes det derfor at der allerede er en grad af orden. Dette er i øvrigt kongruent med modernitetens generelle tro på fornuft og rationalitet, som styrende både i samfundet og hos det civiliserede menneske.

I de beskedne sociologier som fx ANT, forskydes begrebet om social orden til at udgøre selve analysens genstandsfelt, idet bevægelsen i sit opgør med moderniteten, har forkastet troen på én forudbestemt orden. Hermed bliver den sociologiske analyses formål at beskrive den sociale orden fx i det givne aktør-netværk. Med indførelsen af aktørnetværk sker der endvidere en afgørende udvidelse af det sociale, så det kommer til at omfatte alle mulige aktører, der tillægges handling i netværket.

Om ANT faktisk formår at gøre op med det modernistiske projekt, er i denne opgaves sammenhæng underordnet – det afgørende for besvarelsen af problemformuleringen er, at opfattelsen af social orden radikalt ændres.

Litteraturliste

- Carlsen, Jørgen (1984). *Karl Marx og den moderne verden*. København: Gyldendal
- Finnemann, Niels O. (1996). Moderniteten – alt forladt eller blot fornyet? *Philosophia*. Årg. 25, 3-4. Århus: Filosofisk forening
- Jensen, Torben E. (2003). Aktør-Netværksteori – en sociologi om kendsgerninger, karakterer og kammuslinger. *Papers in Organization*. No. 48, 2003. Frederiksberg: Copenhagen Business School
- Latour, Bruno (1996). Om aktør-netværksteori. Nogle få afklaringer og mere end nogle få forviklinger. *Philosophia*. Årg. 25, 3-4. Århus: Filosofisk forening
- Olesen, Finn & Laursen, Henning H. (1996). Indledning. *Philosophia*. Årg. 25, 3-4. Århus: Filosofisk forening
- Ritzer, George (1992). *Sociological Theory*. New York: McGraw-Hill
- Stigen, Anfinn (1993). *Tenknings Historie*. Bd. 1 pp. 378-403. Bd. 2 pp. 581-635. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Litteraturliste og henvisninger er udformet i overensstemmelse med APA (American Psychological Association) femte udgave.